

La discreta presència de les dones a l'Ateneu

Conferència inaugural curs 2013-2014, Ateneu Barcelonès

Pilar de Torres Sanahuja

Benvolgudes consòcies, benvolguts consocis, amics, col·legues, bona tarda. Moltes gràcies a tots per assistir a la Conferència Inaugural del curs 2013-2014 de l'Ateneu Barcelonès.

L'Ateneu és un bon lloc a on estudiar la rellevància dels diferents moviments socials i culturals. A la conferència que avui presento aprofitaré aquest mirall de la societat que és l'Ateneu per estudiar el paper de la dona a la societat catalana. Tenim molta perspectiva, l'Ateneu es creà l'any 1860, i molta informació, però tinc el temps molt just. Més que pintar un quadre, em limitaré a fer pinzellades, esperant que algú acabi el quadre algun dia.

Parlaré de la presència activa de la dona a l'Ateneu Barcelonès, no només de les sòcies, també d'aquelles dones que hi han participat de forma activa. Dones conferenciats, dones assistents, dones membres de la junta, dones moderadores, dones ponents de secció, dones concertistes, etc.

Parlaré de pioneres, de les primeres, la primera sòcia, la Elianor Serra Cisa, de dones importants, la Mercè Rodoreda, que es passejava per l'Ateneu entrevistant als grans escriptors, demanant: Teniu obra al Crexells?, la seva gran aspiració.

Parlaré també de dones oblidades, com la Maria Teresa Vernet, guanyadora del Crexells de l'any 1934, amb Algues Roges, potser alguns de vosaltres encara la vàreu conèixer a l'Ateneu els darrers anys de la seva vida. I parlaré de dones contradictòries, com l'Aurora Bertrana, gran escriptora de viatges i gran viatgera, radical i que sense la seva valentia, sense el seu exemple personal, i el de tantes dones com ella, avui no seríem on som.

Parlaré també de conferències, l'any 1907 la Blanca de los Ríos, una escriptora feminista andalusa, participà en la que podem dir fou la primera conferència impartida per una dona a l'Ateneu. L'acte fou una mica protocol·lari, hi parlà la Carme Karr sobre la dona catalana i la influència al moment polític, també la Dolors Monserdà. Com deia la crònica del diari La Tribuna:

“Doña Carmen Karr en “Feminal” ha iniciado la idea de inmiscuir en el Ateneo la intelectualidad de la mujer. Creemos que las damas barcelonesas que sientan profundo amor hacia las glorias literarias de su tierra ayudarán aquella iniciativa que comenzó a ponerse en práctica en la velada de anoche”.

L'any 1881 es permet per primera vegada que entrin dones a l'Ateneu per escoltar conferències i per assistir i donar concerts. També entraven les professores de llengües: veurem que l'educació, junt amb l'escriptura, és potser l'únic àmbit a on les dones hi podien tenir un paper important, estava reconeguda i completament permesa la seva tasca de pedagogues. Tanmateix, quan entraren com a sòcies, no ho feren d'una manera completa,

no participaven a les tertúlies, a les seccions, que actuaven com una veritable acadèmia catalana de la llengua. Només ho feren de forma tangencial, podríem dir que excepcional.

Com ja he dit, la primera sòcia fou la Elianor Serra Cisa, aquí podem veure el registre d'entrada. Què impulsà a la l'Elionor a fer-se sòcia d'una entitat a on tot eren homes?. No ho sabem, el seu germà, Miquel, s'havia fet soci l'any 1903, i els dos germans vivien al mateix domicili, primer al Passeig de Gràcies 84, i després a la Rambla de Catalunya 92. Fins l'any 1915, any en el que la Pepita Viñeta Montés fou la segona sòcia resident, només varen haver 5 noves incorporacions de sòcies transeünts. Pel que diuen (al llibre de 1 segle i mig, editat amb motiu dels 150 anys de l'Ateneu), a la biblioteca hi entraven dones i filles de socis que estudiaven i consultaven llibres. Ja veurem que aquells anys es feren varies conferències feministes (no ja femenines, aleshores el terme feminista el feien servir de forma provocadora i alhora prou abastament), conferències promogudes per varies organitzacions feministes, per pedagogues i escriptores, sempre amb la idea de que educar a les dones era molts necessari pel país.

El 5 de gener de 1910 la mestra Maria de Maeztu, (hi ha una crònica molt llarga a El diluvio 6/1/910) que vingué a Barcelona pel congrés pedagògic, dissertà sobre l'educació, i parlà de feminisme

“No se trata de entrar en el tema feminista, pero creo que la mujer debe laborar en esta obra. Las primeras mujeres que deben laborar son las maestras”, digué, després de demanar més educació cultural.

Poc després, ja trobem com a conferenciant a la que ha estat la gran impulsora del feminisme a començaments del segle XX a Catalunya, la Carme Karr (1865-1943). Organitzà un petit curset sobre Cultura i feminisme, aquí tenim una de les ressenyes al diari El diluvio. Com veiem, la novel·lista i periodista, fundadora de la revista feminista Feminal, devia ser molt coneguda, el titular senzillament diu Carmen Karr en el Ateneo.

Carme Karr donà la primera de les tres conferències,

“Tomó como punto de partida la doctrina de que la educación de la mujer es un derecho que esta tiene en si misma y para si misma, y no como subordinada del hombre”. “Con voz emocionada al principio, presentó sus excusas por el atrevimiento que, según ella, representaba el dejar oír su voz en un sitio tan elevado...” y luego “explicó y enalteció nuestro movimiento social femenino, llamado feminismo, que sin pretender ninguna emancipación, tiende a mejorar progresivamente la condición intelectual y espiritual de la mujer...” ..pues educará a sus hijos en un ambiente social mas perfecto” .”Hizo votos para la dignificación de todos los actos en que la mujer barcelonesa puede manifestarse y con su esfuerzo contribuir al renacimiento de una Cataluña fuerte e intelectual.”

Carme Karr canvià amb el temps i s'ajustà a les diferents corrents. Si be a les conferències de l'any 1910 només demana educació per la dona, un tracte digne, però justificat per que era important que la dona fos educada per poder parlar amb el marit (realment no es parlava de la dona com l'educadora dels fills), després, l'any 1930 ja demanà el sufragi femení. Donà com a mínim cinc conferències, i participà en dos actes més, com el que hem

comentat de la Blanca de los Ríos. I, anys després a l'Ateneu s'han fet cinc conferències parlant de la seva persona. A més, com a periodista era la cronista dels actes feministes, que després escrivia a la revista Feminal. La seva empremta ens ha arribat fins avui.

Potser una placa, un bust, una sala a l'Ateneu Barcelonès no estaria malament per honorar a aquesta pionera.

"No somos, como algunos creen, por ser feministas enemigas del hombre... pero somos enemigas de las injusticias de ciertas leyes, hechas por los hombres."

"Bajo la impresión que tenemos de que los deberes del hombre son públicos, parecería que sólo y exclusivamente privados deberían ser los de la mujer; pero, ¿podemos admitir que el reino de la mujer esté encerrado entre los muros del jardín donde abren sus flores? (Conferencia Ateneu Barcelonès 1916.)"

La posició de l'Ateneu en el tema femení reflectia la transversalitat dels seus socis, amb paraules actuals. Tant és així que, l'any següent al que es donaren aquestes conferències sobre l'educació de la dona, el diputat provincial Ramon Albó Martí parlà de la cultura, per opinar en contra de l'escola mixta "atès que segons els estudis del doctor Robert el cervell de la dona pesa 100 grams menys que el de l'home", per tant necessitant cada gènere una educació diferenciada.

El segon cicle de conferències sobre Feminisme i Cultura, tingué lloc l'any 1916, i ens arriba gràcies a les Cròniques del Butlletí de l'Ateneu que es publicà durant aquells anys. Veiem com la forma de reportar-lo era peculiar i subjecte a iteracions, llegeixo del butlletí d'octubre a desembre de l'any 1916:

"El 31 del mes de Gener i el 1,3,4 i 5 del Febrer tingueren lloc sessions d'un curset d'educació femenina a càrrec del Sr. En Miquel Parera, les quals foren escoltades amb molta atenció per la nombrosa concurrència de senyores i senyoretetes".

I al següent butlletí:

Nota a la memòria de secretaria: Al donar compte del Curset d'educació femenina tingut en l'any acadèmic objecte de dita Memòria, no es consigna, per omissió involuntària, que el Sr. Parera fou solament l'organitzador de dit Curset, ni que les conferències dels dies 31 de janer y 1, 3, 4 y 5 de febrer, foren donades per les senyores D.a Carme Karr, D.a Elianor Serrano, D.a Maria Domènech, D.a Rosa Sensat, D.a Maria Balda y D.a Dolors Monserdà, y pel senyor En Frederic Climent.

Ja veiem com costa aparèixer als butlletins!

La tercera conferència del cicle la impartí l'Elianor Serrano, inspectora d'educació i que al febrer de l'any 1925 es feu sòcia de l'Ateneu. Parlà d'"El Trabajo intel-lectual y el Trabajo manual de la mujer", i demanà un sou pel treball domèstic, igual sou per igual feina, i

d'altres drets al mercat laboral. Aquestes conferències es van publicar i tenim el llibret a la biblioteca de l'Ateneu. L'Eliador Serrano ja demana una baixa maternal remunerada d'un any (el punt numero 5), també demana la retribució del treball domèstic (punt numero 4) així com la persecució de l'explotació de les dones i la igualtat de sous (punt numero 3), i acaba demanant escoles bressol (punt nom 6). Totes aquestes mesures proposa finançar-les gràcies a uns impostos als homes solters, als matrimonis sense fills, i a tot home i dona sense professió justificada! I acaba dient que

“el problema del feminismo español es prematuro, por la incultura y pereza actual”.

Quasi totes les conferenciants demanen disculpes per trobar-se en un lloc tan important. En el rerefons de totes les conferències hi ha també la lluita per fer de la dona treballadora una treballadora més, per la dignitat del seu treball i la igualtat de sous, que era del 50% dels sous dels homes. No me'n puc estar, però, de copiar la darrera frase de la Rosa Sensat, la nostra estimada pedagoga Rosa Sensat, que demanà escoles especials per les dones, que protestà pel seu baix nivell educatiu, però que acabà la conferència dient:

“Y ahora me dirijo especialmente a los caballeros que han tenido la bondad de venir a escucharme, para formular una súplica. Vosotros, hoy por hoy, tenéis la supremacía en el mundo, vuestra voz es escuchada, vuestra opinión la única que pesa en las resoluciones sociales, Yo os pido, pues, vuestro apoyo para llegar al problema feminista, que no es mas que la proclamación de los derechos de la mujer a su personalidad. Os lo pido invocando los sagrados nombres del hogar y de la maternidad, pues educar a la mujer no será cambiar su naturaleza, sino hacerla más mujer y mas apta, por tanto, para cumplir los deberes que esta misma naturaleza le impone...”

Aquesta frase, que ha estat mencionada en d'altres conferències a l'Ateneu sobre aquest primer feminisme, reflecteix prou be la cura amb la que les dones de l'any 1916 formulen les seves reivindicacions.

Podem veure que durant aquesta època, Ateneu anava unit a feminisme, passaré tres fotos de tres notícies, corresponents a aquest període, a on trobem les dues paraules juntes: feminisme i Ateneu.

Al tercer cicle de conferències sobre cultura femenina l'any 1920, també organitzat per la Carme Karr i la Maria Domenech de Cañellas, la Montserrat Monserdà, activista de la causa feminista, parlà sobre “Influencia decisiva que la educación y cultura de la esposa ejercen sobre el carácter y conducta del marido y como consecuencia de los hijos”. Així mateix intervingueren la Rosa Sensat i la Maria Baldó.

L'any 1920 donà una conferència la Regina Lamo de O'Neill, que em fa especial gràcia atès que, com jo, era economista o com a mínim financera, aquí la veiem. La crònica l'escrigué la mateixa Carme Karr, omnipresent a l'Ateneu sempre que es tracten temes feministes. El títol de la conferència és “La missió del Feminisme en la economia nacional”,

la Carme Karr cita que la Sra. O'Neill és la fundadora del Banco Popular de Crédito i que és una feminista plena, i ja d'entrada ataca al Codi Civil que estableix que la dona només pot comprar les coses destinades al consum familiar, i exigeix que la dona s'ocupi dels assumptes econòmics de la família per evitar que els home malbaratin els ingressos, una mica en la línia del que seria avui els microcrèdits de la Índia. I la Carme Karr acaba amb la següent frase:

“Mujeres de la categoría de nuestra ilustrísima amiga son las que necesitamos, en España, para orientar la labor feminista en el camino de una verdadera eficacia, no aplanado a ridículas manifestaciones más o menos sufragistas y vocingleras, a las que por desgracias contribuyen en España unas cuantas “soidisant” feministas exóticas o indígenas que, ignorando todo lo que atañe a las prudentes reivindicaciones femeninas quieren lanzarse, cual ciegas Amazonas, a defender los derechos de la mujer al estilo Pankhurst (Emmeline Pankhurst era una sufragista anglesa contemporània). Nuestro feminismo debe, ante todo, ser consciente: la mujer ignorante, ineducada, inculta, no puede estar capacitada más que para reivindicar la enseñanza, la educación, la cultura de que carece.”

Uns paràgrafs forts, durs, atacant a les sufragistes, establint la base de la justificació política del que després serà l'argument de les dones, fins i tot diputades, que estaran en contra del vot femení l'any 1931. Estem a l'any 1920, el 2 de desembre, i ja es veu com el moviment feminista està força dividit. Pel nostre consol, la Carme Karr poc després ja defensarà el sufragi femení, no així la resta del grup de la revista Feminal.

Però com que em vull restringir al que passà a l'Ateneu, que com poden comprovar no era poc, deixaré els comentaris sobre Feminal a banda.

Als anys 1929, 30 i 31, el Club Femení i d'Esports de Barcelona i el Lyceum Club organitzaren un Cicle de Conferències d'Orientació Social Femenina sobre feminisme. El Club Femení i d'Esports era una organització que promovia la participació de dones joves en l'esport i en l'educació, amb l'objectiu d'educar dones capaces de formar famílies o de treballar si no trobaven marit. Les que dirigien la organització, la Maria Teresa Vernet n'era una d'elles, l'Anna Murià un altre, consideraven que les dones joves havien de tenir entreteniments sans, i al mateix temps, cultura, per afrontar una vida probablement sense un home (en aquells moments s'estimava que hi havia 600.000 més dones que homes a Espanya). Els tres cicles donaren peu a moltes notícies als diaris. A més de les habituals Karr, Domènech de Cañellas i Monserdà, hi intervingué la Maria Luz Morales, de la que parlaré més endavant, quan fou la primera dona, a l'any 1971, en formar part d'una Junta de l'Ateneu. També parlaren la Maria Teresa Vernet i la Carme Montoriol, (1893-1966) aquesta darrera sobre «Les relacions entre l'home i la dona»

L'Aurora Bertrana (1891-1974) fou una de les conferenciantes l'any 1930, la seva conferència es titulava: «El viatge educatiu i instructiu», l'any següent impartí una segona conferència titulada “El nostre feminisme”. La Bertrana fou molt bona escriptora de viatges, especial, independent, li agradava viatjar sola i escriure. Candidata d'Esquerra Republicana

a les eleccions del 1933, insistia en que la participació de la dona a la política humanitzaria aquesta. I, tret de demanar que se la considerés com una igual, amb tots els drets, veia la participació femenina com una influència de les qualitats femenines, en definitiva, propugnava una participació passiva, com a segon gènere, i tant sols important en quan a votant. Devia ser imponent, llegiré la seva introducció a la darrera conferència a l'Ateneu, que té tipografiada, amb moltes correccions, l'he consultat als fons Prudenci i Aurora Bertrana:

“Jo vinc avui a parlar-vos, en nom de LYCEUM CLUB de Barcelona. Les meves companyes de Junta han volgut honorar-me amb aquesta missió. He cregut un deure acceptar. Ho he fet sense vacil·lacions. Quan fa uns mesos es feu una crida a totes les dones de Catalunya o que resideixen a Catalunya, la major part de dames significades dintre el mon intel·lectual i social varen fer el sord. No els hi faig cap retret, ho faig constar, ara, perquè no estrenyéssiu que fos jo, la escriptora sense títols acadèmics, exultadora de la naturalesa, defensora de les races salvatges oprimides, qui ocupi avui aquesta honorable tribuna. Hi soc perquè a d'altres mes instruïdes i mes ben preparades no els hi ha plagut d'esser-hi. Hi he vingut com un soldat ras, emissari d'exploració i tanteig”

Potser la Teresa Pàmies, en un acte de l'any 1999 sobre tres dones del seu temps (eren la Basi Mira, l'Aurora Bertrana i ella mateixa) és la que m'ha ajudat més a entendre la persona de l'Aurora Bertrana. En paraules de la Teresa Pàmies:

“L'Aurora Bertrana, de totes les dones de les que hem parlat avui, va ser potser la mes contradictòria, com s'expressa en l'entrevista en la que la opinió de la Bertrana sobre la dona i sobre el que la dona vol ser i lo que desitja no te res a veure amb la vida que va fer ella. Hi ha una gran contradicció entre les seves idees quasi diria jo antifeministes i la seva vida de feminista: Va ser una de les dones mes lliures en la pràctica, no de paraula, en el seu comportament i la mes moderna de totes les que hi ha hagut. “

L'Aurora Bertrana fou una de les sis principals novel·listes dels anys 30 del segle passat, com ho foren la Rosa Arquimbau(1910-991), la Maria Teresa Vernet, la Carme Monturiol, l'Anna Murià, l'Elvira Augusta Lewi i la Mercè Rodoreda. Totes elles són, sens dubte, un model de les «femmes de lettres”, com escriu la Neus Real en un llibre sobre dona i literatura dels anys 30. La Rosa Arquimbau, amb el nom de ploma Rosa de Sant Jordi, fou sòcia de l'Ateneu, com la Vernet, la Bertrana, i la Rodoreda.

M'he quedat amb algunes literates d'aquelles època al tinter, sense poder parlar d'elles per que no hi ha referències sobre conferències a la premsa, ni als butlletins. És el cas de la Mercè Rodoreda. La Rodoreda es feu sòcia transeünt de l'Ateneu el 5 de febrer de 1934, signant com a periodista i inscrivint-se a la secció de Literatura. La Carme Arnau, en una conferència a començaments d'enguany sobre el premi Crexells de la Rodoreda, menciona d'una forma molt graciosa que la Rodoreda entrevistà per la revista Clarisme els grans escriptors de l'època, l'Arbo, el Miquel Llor, la Vernet... i quina pregunta els hi fa? Teniu obra al Crexells? Ella el guanyà amb Aloma, l'any 1937, i tingué molt èxit pel Sant Jordi de l'any següent, mentre queien bombes a Barcelona.

L'any que trauré el Crexells, cap a Paris! Diu que li digué l'Arbó!. Les 5.000 pessetes eren tan importants com el prestigi.

La importància de l'Ateneu per la Rodoreda es veu a les seves novel·les. També la Mercè Rodoreda ha estat molt present a l'Ateneu, no només als cicles de dones escriptores promoguts pel PEN, també en moltes conferències i exposicions.

Potser un bust, una placa, una sala al seu nom?

I parlant del Crexells, una de les sòcies interessants és la Maria Teresa Vernet, (1907-1974). Es feu sòcia de l'Ateneu al juliol de l'any 1933. Fou una escriptora d'èxit en els anys 30 i traductora, com la Rodoreda, la Bertrana... La seva novel·la més famosa, guanyadora del Crexells de l'any 1934, fou Algues Roges, una novel·la psicològica.

Les seves novel·les presentaven models de dones que s'enfronten als problemes amb iniciativa pròpia, idees pròpies i acaben guanyant. La Maria Teresa Vernet escrivia en un moment en el que les dones escriptores eren molt apreciades, tant per que tenien un públic entregat, com per que representaven una forma de culturitzar i impactar a les dones cap a una posició més activa i de més responsabilitat. Res a veure amb les dones de començament de segle, com la Dolors Monserdà o la Carme Karr, que aleshores demanaven unes dones (burgeses) amb més cultura per formar fills més cultes i millors. Les dones dels anys 30 ja demanen el protagonisme femení per se, demanen dones preparades per participar a la societat, com a treballadores, com a ciutadanes diríem avui, no com a senyores de o mares de . La Vernet donà una conferència a l'Ateneu l'any 1931, titulada "L'egoisme i les dones" dins el cicle de les conferències del Femení.

En aquest recompte tan peculiar que he estat fent, relació de conferències donades respecte a conferències rebudes, la Vernet, gran novel·lista, queda en un lloc molt discret. No se li feu cap homenatge en vida, però tampoc en mort.

L'any 1931 es proclamà la segona república, i poc després es votà el sufragi femení. Com s'aconseguí el vot de les dones? Doncs, òbviament, amb la votació dels homes. A la comissió que redactava la constitució del 1931 no hi hagué problemes, però al Congrés les coses es complicaren. La Clara Campoamor fou la diputada que defensà amb força i convicció l'aprovació del canvi constitucional, que es votà el 1 d'octubre del 1931.

La ironia és que de les tres diputades una, la Victòria Kent, feu campanya en contra, i finalment no anà a votar, la Clara Campoamor feu una aferrada campanya a favor, en contra de tots els diputats del seu partit, i la tercera diputada, la Margarita Nelken, no va assistir però hi estava en contra. Les detractores del vot femení argumentaven que les dones no estaven preparades per votar, els hi faltava educació, algunes d'elles demanaven un període de 8 anys per "ensenyar" a les dones.

La votació, es feu amb dones al carrer, escridassant als diputats que marxaven per evitar votar, als crits de

"No nos dejáis votar a nosotras y vosotros no os atrevéis a hacerlo" o aquest realment molt de l'època: "Os tendréis que confesar al cura por lo que estáis haciendo", es guanyà per 161 vots a favor i 121 en contra.

El divorci s'aprovà l'any 1932, però a Catalunya en tres anys només hi va haver 628 demandes. L'avortament, el 25 de desembre del 1936.

Durant aquest període d'abans de la guerra veiem que a l'Ateneu es feren moltes conferències sobre feminisme, però vull insistir en que l'Ateneu realment no participà en aquest procés de culturitzar les dones o de donar més protagonisme a les mateixes. La Marta Pessarrodona, a una conferència l'any 1981 sobre la crítica feminista, opina que l'Ateneu no contribuï a millorar la capacitat de les escriptores, com ho feu amb els escriptors, que participaven activament a les discussions de la secció de Literatura com si fos una acadèmia de lletres. Aquest foro de discussió de la llengua no estava obert a les dones i, tot i que elles es declaraven a favor d'una tendència o un altre (com per exemple en el moment de la normalització del català amb el Pompeu Fabra, n'hi hagué a favor, la Rodoreda, i en contra, la Caterina Albert), no ho feien en el mateix àmbit que els seus col·legues escriptors.

Els primers anys del franquisme l'activitat de l'Ateneu es limita a glorioses conferències de ponents del règim franquista. La quasi inexistent presència de les dones es veu, de fet, al llibre de socis transcrit l'any 1940, a on només apareixen els socis que no han estat depurats, i només queden 7 dones de les 20 residents i 70 sòcies transeünts inscrites fins l'any 1936. Però al llarg dels anys, l'Ateneu, si be no en conferències, poc a poc tornà a ser punt de trobada de nombroses artistes i escriptores.

A les actes es dona compte de que l'any 1954 l'Ana Maria Matutes presentà el Premi Planeta, que acabava de guanyar, acompanyada pels finalistes Juan Goytisolo i Ignacio Aldecoa.

D'aquest mateix any, 1954, tenim dues entrevistes fetes per la Aurora Díaz Plaja i publicades a la revista del Ateneo de Madrid. L'Aurora fou bibliotecària, periodista, sòcia amant de l'Ateneu, dedicada a la literatura infantil sobre la que, anys més tard, l'any 1984, donà una conferència. Llegeixo un fragment d'una d'aquestes entrevistes en el que ella explica com era l'Ateneu (sembla ser que l'entrevistat, un dels bibliotecaris anomenat Jofre, era home de poques paraules i ella l'omplí amb collita pròpia):

"se explicaba tradicionalmente en Barcelona que cuando por las ramblas iba un venerable señor hablando solo, se podía apostar cualquier cosa a que sus pasos se dirigían a Canuda 6. Ahora casi podríamos afirmar que cuando vemos jóvenes con aire deportivo discutir en plenas Ramblas, seguro que van al Ateneo, en donde, ante un Martini o acogiéndose al succulento menú, continuarán la discusión. Hay más mujeres –antes de la guerra se podían contar con los dedos de las manos- y más juventud. Hubo un tiempo en que casi llegó a parecer un parvulario. Ahora ya está todo en su punto. "

A partir de l'any 1975 començaren a gravar-se les conferències, i em referiré a les que estan gravades. La primera conferència gravada, impartida per una dona, la donà l'any 1975 l'Anna Sellés, que parlà sobre la formació d'Esquerra Republicana de Catalunya. L'Amparo Pineda participà l'any 1976 a una taula rodona sobre present i futur del poble català.

L'any 1971 entrà a la Junta Directiva la Maria Luz Morales alguns encara la recordareu, de dretes, d'esquerres? Com he mencionat abans, la Maria Luz Morales participà a les conferències sobre dona i cultura organitzades l'any 1930 pel Club Femení d'Esports i de Cultura, amb el títol: "Les mares cultes i la seva influència benefactora». Es feu sòcia l'any 1935, quan era periodista de la Vanguardia de la que després en fou directora. El seu perfil, com el de quasi totes les dones de la primera meitat del segle passat, és estrany. Gallega, periodista i escriptora, molt bona articulista i dedicada a temes de moda, esport i cinema, per circumstàncies excepcionals fou la directora de la Vanguardia durant la república, en una època en que estava gestionada pels mateixos treballadors. Represaliada, continuà escrivint (augmentant els pseudònims, si abans de la guerra era Felipe Centeno, després fou Ariel i Jorge Mairena), i apareix com la primera dona a una junta de l'Ateneu.

En el millor estil, no sabem com hi arribà a formar-ne part. Sabem que a la seva mort se li feu un sentit homenatge, l'any 1981, amb el Circulo de Escritores de la Moda. Però no van parlar gaire d'ella, més de les seves obres, de les seves crítiques.

Ella, que fou una feminista tant activa, una promotora de la independència de la dona, de la seva cultura, de la seva activitat, es dedicà durant els anys del franquisme a escriure crítiques de cine i de moda, però poc a poc recuperà la visibilitat i tornà a escriure novel·les. Finalment entrà a formar part de la redacció del Diari de Barcelona. Per que ens adonem de la seva invisibilitat a l'Ateneu, ni a les entrades de la wikipèdia, ni quasi enlloc, mencionen que fou la primera dona en pertànyer a una Junta de l'Ateneu. Fou vocal fins l'any 1977, coincidint durant dos anys amb la Montserrat Roig a la Junta.

La segona dona a una Junta fou, precisament, la Montserrat Roig. Tots la tenim present, i no tan sols per les seves novel·les, també per ser la presentadora de TV2 en català, amb aquella veu dolça però ferma. La Montserrat Roig entrà a la Junta de l'Ateneu l'any 1975, en un acord que tingueren els "opositors" democràtics de la Junta, que ja des de les eleccions de l'any 1971 havien estant fent sarau. L'any 1975 el President arribà a un acord amb la oposició i deixà entrar a la Junta a la Montserrat Roig (molt jove aleshores, amb 29 anys) junt amb en Josep Maria Prim i en Joan Alegret. La Montserrat només hi va ser dos anys, no repetí però sempre continuà vinculada a l'Ateneu, com a sòcia, i participà en molts actes.

He escoltat la seva veu en forces conferències que donà aquí, veu fina, articulada i decidida. Decidida com el seu pas per l'Ateneu, quan amb el Josep Maria Mir i Joan Alegret foren capaços de canviar els estatuts de l'entitat, establint eleccions per votació de tots els socis. Els dos anys que ella va pertànyer a la Junta, just després de la mort del Franco, foren anys d'establiment de la democràcia, foren anys durs, amb períodes de repressió i

episodis a on no es veia clara l'evolució de la política espanyola. I a l'Ateneu va costar imposar un sistema democràtic. Tanmateix, si veiem les conferències que aleshores es feien a l'Ateneu, pensarem que no era així, que la Junta devia ser francament democràtica, però fou gràcies a persones com la Montserrat Roig i a certs caps de ponències, que parlaren a l'Ateneu els protagonistes del canvi democràtic al nostre país.

A la seva mort se li feu un homenatge molt emotiu a l'Ateneu, i quedà clar que si no hagués estat per la seva capacitat de persuasió, per la seva estratègia d'anar guanyant-se la junta, no s'hagués aconseguit que votessin a favor d'uns estatuts democràtics: cada soci un vot illistes obertes. Com deia la Montserrat Roig, era impensable que el país sencer estigués canviant i l'Ateneu es regís encara per un sistema de votació per seccions, i per cooptació.

Com a curiositat, i aprofundint en el tema de la democràcia interna, esmentar que l'any 1978 les conferències de l'Ateneu encara no tenien col·loqui. La Marta Mata se'n queixa a una conferència sobre l'escola pública, dient que com convidada ho acata, però que a les seves conferències sempre hi ha col·loqui.

Quin canvi amb l'actualitat!

La Maria Aurèlia Capmany parlà a l'Ateneu l'any 1976 sobre la novel·la catalana de la preguerra. Si bé la Maria Aurèlia no fou mai membre de les juntes de l'Ateneu, ha tingut una presència extremadament activa, ja li venia de família, el seu pare es feu soci l'any 1899, i ho fou durant 55 anys, la seva mare, taquígrafa, hi va donar una conferència als anys 20.

La Maria Aurèlia fou una gran feminista, amb visió crítica del moviment feminista d'esquerres d'abans de la república, una feminista que forjà el moviment feminista actual. Escoltant-la en diverses conferències transmet força, convicció, valors, i un feminisme sense embuts.

La Mariangela Cerdà és una sòcia activa, hauria de dir molt activa, fou membre de la junta directiva de l'Ateneu des de l'any 1979, fins el 1989, a l'any 1985 fou nomenada bibliotecària. Actualment coordina la tertúlia de AB LLibre Fórum. Amb la seva memòria prodigiosa, recorda com el Jordi Maragall li demanà ser bibliotecària i que acceptà, però que no foren anys gloriosos, foren anys de penúries econòmiques. La Mariangela, com a ponent de literatura, presentà infinitat de conferències i feu varies conferències sobre els temes de la seva tesis i els seus llibres: la literatura fantàstica, i, sobre tot, el modernisme en les seves vessants artística i literària.

Hem d'esperar fins l'any 1981 per trobar la primera conferència d'aquesta etapa amb la paraula feminisme en el seu títol. La Marta Pessarrodona parlà de "La darrera tendència de la crítica feminista": "parlar de crítica literària feminista és parlar de feminisme", digué. "Què és el feminisme. És el moviment de dones que creiem que la dona esta oprimida dins de la societat patriarcal en la que vivim, intentem acabar la discriminació i fer una proposta de

vida distinta. El feminisme sempre va lligat a la literatura, com a Catalunya, a on les dones feministes eren novel·listes.” “La crítica literària feminista pretén donar força a la experiència de la dona, i sorgeix d’aquesta experiència femega (femella), te molt en compte l’experiència personal.” I es demana “La raó de la subordinació femenina, és deguda al seu paper a la família, o es conseqüència del seu paper reproductiu?” .

L’any 1981 l’Eugènia Crexells entrà a formar part de la Junta Directiva. L’any següent la Mina Pedrós donà una conferència anomenada “Consideracions sobre les Relacions Públiques”. La Mina Pedrós ha estat també una de les dones més actives a l’Ateneu, havent estat membre de les dues Juntes Directives de l’Oriol Bohigas. La Mina és traductora de professió, el que la portà a conèixer a moltes persones interessants que ara convida a la tertúlia Espai Ateneu.

El premi Crexells es restaurà l’any 1982 amb certa polèmica, des de l’any 1937 que no s’havia atorgat. Si mirem les guanyadores han estat novel·listes molt bones, com la Maria Barbal amb Pedra de Tartera, la Carme Riera amb “Dins el darrer blau”, la Maria Mercè Marçal amb “La passió segons Renée Vivien”, i enguany la guanyadora ha estat la Josefa Contijoch amb “Sense alé”. Es podrà discutir la qualitat dels altres premiats, però aquestes 6 obres guanyadores (amb la Maria Teresa Vernet amb Algues Roges i Mercè Rodoreda amb Aloma) són referències de la literatura catalana.

L’any 1989 es va fer un cicle sobre la dona, amb conferències de l’advocada laboralista Montserrat Avilés sobre “Dona i treball”, la Magda Oranich sobre “Dona i legislació”, la Mary Nash sobre “La dinàmica de la dona a Catalunya” i l’Aina Moll sobre “La dona i la llengua”.

La Mary Nash proposa una relectura del passat introduint la visió de les dones anònimes, no tan sols de les dones excepcionals, per recuperar la història des del punt de vista de les dones, estudiant les estratègies per introduir-se en un món masculí.

La conferència de la Montserrat Avilés és molt il·lustradora, dona unes línies d’actuació pel moviment femení molt clares; per poder avançar en la lluita contra la discriminació s’hauria de: informar a les dones de la seva situació, amb l’objectiu de que prenguin consciència; promoure una actitud activa per fomentar la igualtat; i aconseguir que les institucions públiques s’hi impliquin: demanant comptes a les empreses i fomentant la igualtat

Indubtablement que s’ha avançat pel camí, diu l’advocada laboralista Montserrat Avilés, però la realitat social ens demostra que encara som ciutadanes de segona.

La seva conferència em serveix per avaluar el que ha canviat des de l’any 1989. Aleshores el treball de la dona no es considerava ni un dret ni un deure, mes aviat era una ocupació per no avorrir-se. Ara el percentatge de participació femenina ja és del 53.32%, la dels homes del 66,12%. I un dret.

Altres canvis més frívols suggerits pels seus comentaris: quan van començar els homes a no cedir el seient a les dones? A no “llençar” piropos? Quan fou que les dones

s'apoderaren de les finances familiars? Començaren a decidir a on s'invertia? A pagar l'electricista?

La Montserrat Avilés comenta coses que ara ens semblen gracioses, com que les dones eren poc puntuals...poc puntuals? Que no reflexionaven...no reflexionem? Que eren xafarderes....xafarderes?

L'escriptora poeta Maria Mercè Marçal fou una de les promotores del Comitè de dones escriptores, dins del Centre Català del PEN. Aquestes conferències formen una part molt important de les conferències de les que m'he nodrit. Com el Lyceum Club i el Club femení de l'esport i la cultura, als anys 30, el comitè de dones escriptores del Pen ha fet servir l'Ateneu per les seves trobades, i ens han deixat un seguit de conferències magistrals.

La Maria Mercè Marçal participà com a mínim a 4 conferències a l'Ateneu, tres d'elles presentant o opinant sobre dones escriptores i la quarta a on ella parla de la seva experiència com a escriptora. Totes elles molt interessants. No he trobat cap homenatge des de la seva mort, potser no li agradaven, potser no s'hi ha pensat.

No me'n puc estar de reproduir tres versos que deixà escrits, que no per coneguts han deixat de ser punyents:

A l'atzar agraeixo tres dons: haver nascut dona,
de classe baixa i nació oprimida.
I el tèrbol atzur de ser tres voltes rebel.

L'any 1996 la filòsofa Victòria Camps donà una conferència sobre "La dona i el poder o el poder i la dona" Parlant de l'actual miratge d'igualtat, diu:

"Habrà que ver la forma de convencer a las más jóvenes de que, así como la sumisión de la mujer nunca fue «natural» (aunque es como fue visto durante siglos), tampoco es «natural» la igualdad conseguida. La humanidad carece de naturaleza propia, no existe una naturaleza masculina ni femenina, sino una condición humana que es una obra inacabada, porque, de lo contrario, no seríamos libres.

Tenemos claro que la lucha por la igualdad de los sexos es parte de la profundización en la democracia y que ambos ideales son frágiles y hay que cuidarlos. No podemos distraernos ni abandonar los logros a la inercia de unas políticas que aún son muy vacilantes. Es la tarea que tiene por delante la «tercera ola» del feminismo."

L'any 1999, amb motiu dels 50 anys de la publicació del llibre "El segon Sexe" de la Simone de Beauvoir, s'organitzà una taula rodona amb la presència de la Josefa Contijoch, la Fina Birulés, i la Dolors Calvet. La Josefa Contijoch reivindica recuperar la memòria feminista, reescriure la història des d'un altre punt de vista. I fer una lectura feminista dels llibres, una crítica feminista.

La Fina Birulés al seu torn, expressà la

“Preocupació pel que s’acostuma a anomenar el malestar de l’emancipació. Un malestar derivat de la consciència del fet que el progrés en la igualtat de drets de les dones no s’ha traduït en la possibilitat de dir l’experiència femenina sinó en una mera assimilació als valors masculins.”

La Carme Riera l’any 2011 donà una conferència sobre el sostre de vidre: que no es veu, però que és tan fort que si alguna s’atreveix a trencar-ho prendrà mal.

“El feminisme és una revolució incruenta, que ha fet que les dones optessin per un treball remunerat, i que implica una concepció del món diferent, que no parla de poder sinó d’autoritat. Autoritat be de augere, fer créixer, no pretén imposar-se, es sustenta en la necessitat de pietat per exercir el poder, de posar-se al lloc de l’altre per comprendre i a la obediència democràtica. S’ha de demanar més autoritat i menys poder. “ deia a aquesta conferència que, meravelles de la tecnologia, ja es pot veure en vídeo al canal de you tube de l’Ateneu.

A la conferència explica com, quan era jove, entrevistà al Josep Pla pel programa Tot Art, a qui admirava: “li vaig preguntar per Mercè Rodoreda, no conec cap rodoreda, vostè voldrà dir rodolada. Montserrat Roig? a la cuina, totes les escriptores haurien d’anar a la cuina”

Àdhuc la opinió del Josep Pla, que amb el seu tarannà habitual expressà el que segurament era la opinió de molts escriptors de l’Ateneu i que ens il·lustra les dificultats que degueren tenir les dones a la nostra entitat, la Carme Riera reivindica que el cànon de la narrativa catalana comença amb Victor Català i continua, precisament, amb la Mercè Rodoreda.

Tots aquests anys hi ha hagut a l’Ateneu moltes conferències d’escriptores, tant en els cicles promoguts pel comitè de dones escriptores del Pen Club, com, durant una època, donades per l’escriptor del mes, figura promoguda per la Generalitat de Catalunya. Una de les darreres conferències dels escriptors era a l’Ateneu. Generalment arribaven (les dones escriptores) extenuades de passar tot els mes recorrent Catalunya, la Maria Mercè Marçal comenta que havia fet 4.000 km, i la Carme Riera (1994) es queixa del cansament que du acumulat. La Montserrat Roig (1989), la Maria Aurèlia Capmany (1989), la Marta Pessarrodona (1994) i la Maria Pau Janer (1996) també donaren conferències dins d’aquest format.

En el cicle confidències d’una escriptora parlaren l’any 1992 la Maria Mercè Roca i La Teresa Pàmies. L’any 1983 la Maria Antònia Oliver parlà de la seva obra, la Isabel-Clara Simó ho feu l’any 1987 i l’any 2006 la Margarita Riviere parlà dels seus llibres.

Al llarg dels anys també s’han fet diversos homenatges: l’any 1995 a la Maria Antònia Salvà en el 125 aniversari del seu naixement, l’any 1999 es feu un acte d’homenatge a la Maria Àngels Anglada, i se li feu un altre l’any 2009. La Maria Luz Morales tingué un homenatge l’any 1981. L’any 1984 s’homenatjà a l’Anna Murià. La Montserrat Abelló va participà a l’homenatge de l’Anna Murià i, al seu torn, se li feu un homenatge l’any 1996 en el que hi participaren la Maria Mercè Marçal, la Teresa Pàmies, i la Maria Àngels Anglada. També

s'ha parlat de la Mercè Company, de la Teresa Rebull, de la Rosa Leberoni, de la Victor Català i de la Margarita Xirgu, entre moltes altres.

A un altre àmbit, l'Anna Cabré ens ha il·lustrat varies vegades sobre l'edat de la població catalana i sobre el nostre futur, la Patricia Gabancho ha parlat varies vegades, entre altres temes sobre el català; la Carmina Virgili ha estat Ateneïsta Singular, com ho han estat la Muriel Casals, i la Mina Pedrós.

La Maria José Varela parlà, l'any 1984, d'aspectes jurídics de les agressions a les dones, un tema molt important del que es tornà a parlar l'any 2004, amb el títol "La violència domèstica: una plaga social", amb les intervencions de la Marta Selva i la Claudina Vidal.

L'any 1994 es feren un cicle de conferències sobre la persona de la Carme Karr, la Isabel Segura parlà del seu pensament feminista, la Mariàngela Cerdà de la seva obra literària, i la Teresa Pàmies sobre Feminal i la obra periodística de la Karr. Es repetiren l'any 2006, aquest cop amb la Carme Arnau i la Susana Tavera.

A l'Ateneu hi han parlat polítiques, com la Frederica Montseny, la Pilar Rahola, la Montse Tura i la Cristina Narbona, hi han parlat economistes com la Eugenia Bieto i la Muriel Casals, periodistes com la Mónica Terribas, i l'Anna Maria Bordas, pedagogues com la Marta Mata i la Maria Rubies, i estic segura que me'n deixo moltes al tinter.

Què podríem dir del feminisme actual?

La filosofa Martha Nussbaum diu:

"El que les feministes han cercat, per sobre de tot, és una societat sense jerarquies basades en el sexe, en el que l'atzar d'haver nascut dona no et posi automàticament en un categoria inferior per funcions polítiques i socials. Com una societat que no discrimina per raça o religió, hem de refusar que discrimini per raons de sexe. "

Els drets polítics ja estan aconseguits i consolidats, però ens manca molt per tenir tots els drets socials, de fet en aquest moments hi ha un intent de redreçar la llei de l'avortament, una llei que costà d'aconseguir. I no tan sols són els drets socials, com diu la Nussbaum, és el reconeixement d'aquesta igualtat a tots els àmbits de la nostra vida.

Hi ha una manca de visibilitat i de presència de la dona en els llocs de responsabilitat de la societat, com hi ha una manca d'oportunitats al món laboral.

Hi ha unes desigualtats molt fortes i la dona, per ser-ho, encara pateix més desigualtat. Encara hi ha fortes desigualtats salarials.

S'ha avançat molt poc en compartir les tasques familiars.

No s'ha aturat la violència de gènere.

Tampoc s'ha resolt l'explotació sexual.

El llenguatge continua tenint fortes càrregues masclistes, hauríem d'impulsar un ús no sexista del llenguatge, home no és el plural de dona.

Gaudim de la llei que obliga a la paritat a les llistes electorals, de l'any 2006, i es nota. Aquesta llei que fomenta la igualtat no ha estat seguida d'altres, com hagués pogut ser amb una llei sobre quotes femenines en diferents àmbits laborals. Seria imprescindible que fos així. Costa molt canviar la societat, i les lleis són d'una ajuda extraordinària, no ho són tot, però són un pas en la direcció correcta.

Com podríem accelerar la lluita per la igualtat a l'Ateneu? En què hem estat lentes?

Ja fa temps que la presència de les dones a l'Ateneu és important. Actualment el % de sòcies és del 52%, suficient com per deixar de donar importància a problemes de representació de dones. Tanmateix, crec que ni estem fent prou per avançar en la igualtat de les dones a fora o dintre de l'Ateneu. Encara estem molt lluny de la paritat, aquesta lleugera majoria de dones no es reflecteix totalment a la junta, a on som 4 dones dins d'una junta directiva de 15 persones.

No ens agrada organitzar cada 8 de març una conferència sobre el tema de la dona, i potser com a norma general no cal. Però cal que tinguem el problema de la dona present. No ens oblidem que l'Ateneu, l'any 1906 quan el feminisme devia ser un moviment, com a mínim, estrany, acollí diverses conferències sobre el tema. Ara, el fet de que ja no sigui un moviment estrany, no justifica el fet de que l'Ateneu no sigui un dels llocs a on es debaten temes de feminisme. Per sort, l'Ateneu continua sent un lloc a on es fan actes importants relacionats amb la cultura, i al juliol de l'any 2012 es presentà, a la Sala Verdaguer, un manifest denunciant la poca representació de les dones a activitats culturals, el manifest el signàvem 200 representants femenines de la cultura catalana.

Crec que ens queden molts deures a fer, promoure debats sobre el feminisme, convidar a les nostres sales a filòsofes com la Fina Birulés, la Victòria Camps, posar-nos com a fita que a cada taula rodona hi hagi una dona, però que no només presentem les conferències, les hem de donar nosaltres per tenir influència.

I, tanmateix, l'Ateneu és un lloc privilegiat per impulsar la igualtat de la dona, per impulsar un debat sobre el feminisme actual.

La nostra presència s'ha de veure, hi som, però ens hem de fer visibles, hem de deixar la discreció per passar a ser imprescindibles.

Com diu la Victòria Camps:

“La lluita per la igualtat dels sexes és part de l'aprofundiment de la democràcia, i els dos ideals són encara fràgils i s'han de cuidar. No ens podem distreure, ni abandonar els èxits a la inèrcia d'uns plantejaments que encara són vacil·lants”.

És la tasca que tenim per davant a l'Ateneu.

Moltes gràcies a totes, i a tots,